

In beeld: pissebed

Dick A. Jonkers

Als we aan pissebedden -ook wel keldermotten genoemd- denken, verschijnt het beeld van kleine veelpotige ovaalvormige nog geen centimeter grote grijs-gauwe diertjes die kans hebben gezien het huis binnen te dringen en zich daar op enigszins vochtige plaatsen ophouden. Ook in tuinen en in het buitengebied zijn zij overal aanwezig. Het zijn landpissebedden die, evenals hun in het zoet water levende verwanten, volkomen onschuldige besties zijn. Onbekend maakt onbemind en zij genieten een twijfelachtige reputatie, die niet terecht is. Het zijn nuttige dieren die als een soort opruimdienst fungeren.

Geen insect

Hoewel zij aan insecten doen denken, zijn pissebedden dit niet. Het zijn kreeftjes die zich in de loop van de evolutie aangepast hebben aan het leven op het land. Landpissebedden zijn de enige schaaldieren die niet in het water leven. Het ovaalvormige lichaam wordt bedekt door harde plaatjes, die elkaar overlappen. Ook de onderbuik is geled met schubben. Die schubben zijn functioneel bij sommige soorten in de verdediging tegen vijanden, want bij aanraking schuiven deze bliksemsnel over elkaar tot een bolvorm. Het pantser groeit niet met het lijf mee en gedurende de enkele jaren die de pissebedden leven zoeken zij dan ook verscheidene keren een beschutte plek op om te kunnen vervellen. De kop bezit tussen de ogen twee grote voelsprieten en onder het lichaam be-

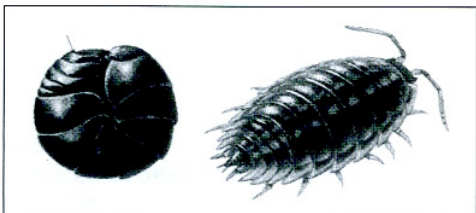
vinden zich aan elke kant van de onderbuik zeven paar poten. In Nederland komen enkele tientallen soorten voor, die overwegend grijs-zwart of bruin gekleurd zijn. Er zijn echter ook soorten die geelachtig of paarsbruine kleuren bezitten en soms met lichte of donkere vlekken getooid zijn. De zeer kleine witte jongen worden vanaf het vroege voorjaar uit eitjes geboren, die zich in een broedbuidel aan de onderkant van het lichaam bevinden. In Nederland komen vijf soorten algemeen voor. Rond menselijke behuizing zijn dat de kelderpissebed, de ruwe pissebed en de gewone opruipissebed, die er een gewoonte van maakt om zich bij gevaar op te rollen.

Afvalstoffendienst

Om te kunnen overleven hebben pissebedden behoefte aan vochtige donkere plaatsen. Daar leven zij veelal in groepjes in kelders, onder stenen, bladeren, dood en verderend hout, in spleten van boomschors, hout voor de open haard, onder bloempotten en tal van andere plaatsen. Zelfs verlaten nestkasten worden gebruikt. Zij zijn gedwongen tot een nachtelijke levenswijze, omdat zij gemakkelijk uitdrogen en niet langer dan twee uur in droge lucht kunnen doorbrengen.

Pissebedden consumeren in het algemeen verderend organisch materiaal, zoals rottend hout, dode dieren en voedselresten. Dood blad is betrekkelijk arm aan voldoende voedingsstoffen en dit wordt dan aangevuld door mest, aas, schimmels en bacteriën op te peuzelen. Door hun vermogen onderscheid te kunnen maken in voedselkwaliteit zien zij kans een selectie te maken en kansrijke bronnen te exploiteren. Zo komt bij esdoorns de inktvlekkenziekte voor, die te herkennen is aan de zwarte vlekken op het blad van deze boom. De aangetaste plekken zijn stikstofrijk en pissebedden eten daar graag van. Soms komt het door voedselgebrek voor dat zij vreten aan plantendelen, waaronder blad, zaailingen en wortels. Ook mijten en springstaarten staan op het menu. Vervellingsresten van pissebedden worden meestal door henzelf opgegeten. De uit onverteerbaar voedsel be-

Bron:
Internet

Pissebed met bolvorm als verdediging.

staande zeer kleine keuteltjes vormen vooral voor de jongen een belangrijke voedselbron. De ultieme vorm van recycling. De keutels bevatten veel micro-organismen, bacteriën en schimmels, die zorgen voor een verdere afbraak van het gedeeltelijk verteerde opgenomen plantenmateriaal en bevorderen het vrijkomen van voedingsstoffen.

Foto:
Frits Bink

Pissebed met larven.

Belagers

Twee gespecialiseerde spinnensoorten zijn belangrijke vijanden. Zij bezitten lange vooruitstekende en als pincetten uiteen wijkende horizontaal geplaatste kaken. Binnen zeven seconden wordt de pissebed gedood door de gifstoffen uit de kaken. De pissebedden proberen zich te verdedigen tegen de spinnen door een naar boterzuur ruikende stof uit hun klieren af te scheiden, maar dit middel is niet echt afdoende. Ook andere vijanden zoals egels, spitsmuizen, steenuilen, padden, kikkers en hazelwormen laten zich hierdoor niet weerhouden af te zien van een hapje pissebedden. Sommige soorten vliegen laten hun larven parasiteren op de pissebedden. Licht blauw tot violet gekleurde exemplaren komen voor op vochtig plekken waar zich grote aantallen ophouden. Die pissebedden hebben het 'Iridovirus' opgelopen.

Pissarium

Een zo bekend diertje moet sterk tot de verbeelding spreken en tal van volksnamen bezitten. Die zijn er volop. Behalve de reeds

eerder vermelde namen heten ze ook bedpisser, urineledikantje, mot, steenmot, zeeluis, muurluis, wild varken, muurvarken, vet varken, varkensbeest, varkenshuis, stekelvarken, zeug, keut, platte zeug, kelderzeug, zwijntje, everzwijntje steenkrobbe en krob. Opmerkelijk daarbij is dat onze zuiderburen overwegend namen gebruiken waarin varken voorkomt. In de literatuur zijn pissebedden te vinden in de gedichten van onder andere Sir John Betjema en Thomas Hood. Ook figureren zij in de romans van Thomas Mann en Jean-Paul Sartre en staan zij afgebeeld op een schilderstuk van de bekende Paul Klee. Fran Bogaard schreef een pamflet tegen Aristo revisited van Adriaan Venema met de veelzeggende titel: Pissebedden, misbaksels en dolle honden.

Het verhaal wil dat het dier zijn naam te danken heeft aan het feit dat men in vroeger tijd geloofde dat het bedplassen van kinderen verholpen kon worden door gedroogde pissebedden te vermalen en in bed te strooien. De pissebedden zouden een afweerstof bezitten die voor mensen diuretisch (urineafdrijvend) zou werken. Een andere toepassing is als middel tegen darmkrampen. Om die tegen te gaan werden pissebedden in een zakje om de nek gedragen. Er is zelfs een recept voor gefrituurde tong met pissebeddensaus. In het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal staat de zegswijze 'Pissebed verjagen en kakkerlak weerom krijgen' vermeld (Van de wal in de sloot raken).

Zoals er mensen zijn die het leuk vinden om vogels in kooien te houden of vissen in een aquarium, schijnen er liefhebbers van pissebedden te bestaan die deze dieren in een zogenaamd pissarium houden. Dit is een goed sluitende bak of pot met humus en/of afgevalen bladeren.

Literatuur

Melchers, M., M. Soesbergen & G. Timmermans. 1998. Paardenbijters en mensentreiters. Schuyt & Co., Haarlem
Berg, P. & H. Wijnhoven 1997. Landpissebedden. Wetenschappelijke Mededeling KKNV 221. Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Natuurhistorische Vereniging, Utrecht.